

תרומה: אהל שכן באדם

משורר התהלים, מכנה את משכן שילה: "אהל שכן באדם". (תהלים עח ס). הפשטנים (ראב"ע, מצודות) מפרשים שהכוונה היא שהמשכן היה אהל שבו השכין ה' את שכינתו בין בני האדם. אך בעולם הח"ן, נדרש הפסוק על היותו של האדם משכן השכינה. כדברי האור-החיים הק': "וכל מי שיש בו יראת שמים הוא משכן השכינה, כאומרו: אהל שכן באדם". (אוה"ח בראשית א א). שבחינת הנשמה בה ה' משרה אור שכינתו באדם, בסוד "אהל שכן באדם". (ויקרא יח ב), "שעיקר משכנו יתברך הוא תוך נשמות עם קדושו". (ויקרא כו יא) הבט אחר של הדרשה הזאת הוא גם בדרך השלילה: הקב"ה לא קבע שכינתו על עצים ואבנים, אלא בבני האדם, ולכן אם בני האדם לא עושים רצונו, הוא נוטש את המשכן ומאפשר את החרבתו. (אלשיך לתהלים שם, על פי מדרשים).

בחסידות הבעש"טית, הזיהוי של המשכן עם האדם הוא עיקר גדול. מכיון שהתורה היא נצחית בכל עת, לא יתכן שאין לה קיום בזמן שאין המקדש קיים. לכן כותב נכדו של הבעש"ט, ר' אפרים מסדילקוב: "והנה התורה היא נצחיות ובכל עת ובכל זמן יכולין לעשות משכן לקודשא בריך הוא בלבבו, על ידי התורה והמצוות כמו שכתוב: "ושכנתי בתוכם", בתוכו לא נאמר אלא בתוכם. וגם נאמר: "אהל שכן באדם". וה' יזכנו להשרות שכינתו בתוכנו במהרה בימינו אמן". (דגל מחנה אפרים פרשת ויקהל). לנושא זה יוחד הקדיש רון מרגולין מחקר וספר שלם: "מקדש אדם, ההפנמה הדתית ועיצוב חיי הדת בראשית החסידות". תלמידו הגדול של הבעש"ט, המחבר החסידי הראשון, ר' יעקב יוסף מפולנאה, מסביר שבעת שבית המקדש חרב, השכינה מצויה אצל הצדיק, כי הצדיק נקרא היכל ה' ומקדש ה'. וכאשר מדבק עצמו לתלמיד חכם שבו שורה השכינה, ממילא דבוק בו יתברך ממש. (צפנת פענח, פרשת יתרו).

החסידות הבעש"טית פעלה בשני מסלולים, תחילה, הציבה דרישות גבוהות מכל אחד ואחד מן החסידים. כל אחד נדרש להיות מקדש. במקביל, עם ההבנה שלא כל אחד יכול להגיע למדרגות הללו, הציעה פתרון חלופי – להתקשר לצדיק, שהוא מסוגל להגיע למדרגות הגבוהות. החסיד שואב חוסן רוחני ונפשי מן המפגש עם הצדיק. גם אם החסיד אינו זוכה להפוך את השלחן שבביתו לשלחן של מקדש, ואת הלחם אשר הוא אוכל ללחם הפנים, הוא יכול לנסוע אל הצדיק, כדרך שבעבר היו עולים לרגל. ושם בחצרו של הצדיק, יוכל להסב אל שלחנו (ביידיש – טיש) של רבו, להתבונן בעבודתו ולחטוף שיריים מן המאכל שנתקדש במעלת אכילתו הרוחנית של הרבי.

המשכן נבנה כבית מפני שהוא מהווה מקבילה של הבית האנושי. כאשר שכנו בני ישראל באהלים במדבר, גם השכינה שכנה באהל מועד. כאשר הגיעו אל הארץ, אך עדיין לא הגיעו אל המנוחה ואל הנחלה, היה המשכן למבנה משולב: בית ואהל, אבנים ויריעות – זה הוא משכן שילה. רק כאשר התכוננה הממלכה בימי שלמה, נבנה גם בית מפואר כמקום לשכינה. בבית שני התקדמות הבניה היתה כרוכה בהתפתחות ההתישבות של שבי ציון. כך לגבי הבניין, וכך גם ביחס לכלים שבתוכו: המנורה הראשונה שהתקינו בית חשמונאי היתה עשויה משפודים של עץ מחופים בבעץ (בדיל), העשירו, עשאוה של כסף, חזרו והעשירו, עשאוה של זהב. השיא היה בימי הורדוס. המלך שהתפאר במפעלי הבניה שלו בכל הארץ, הוא גם זה שהתקין את בית המקדש המפואר ביותר. קיים מתאם בין רמת החיים והבניה של העם, לבין זו של המקדש, כי המקדש אמור להיות חלק מן העולם והתרבות, אף שהוא מייצג את הנשגב והמקודש. אי אפשר שהוא יהיה נשגב מדי, מפני שאז יהפוך להיות על-אנושי באופן מוחלט, או במלים אחרות: לא רלוונטי לבני אדם. אי אפשר שיהיה פשוט מדי, כי אז יבזה את כבוד מלך העולמים.

קיימת סכנה, שאנושיותו של המקדש יכולה גם לחלן ולחלל אותו. כפי שקרה לא אחת: בימי בני עלי, בימי ההשחתה של מלכים כאחז ומנשה, בימי התדרדרות הכהונה: בסוף בית ראשון, לפני המרד החשמונאי ולקראת חורבן בית שני. בכל התקופות הללו היו בין הכהנים ובין הבאים לעבודת המקדש, מי שלא הצליחו להטעין את המקדש בשגב הרוחני ובנוכחות א-להית, והפכוהו לזירה של פולחן עממי ירוד, מוטען ביצרים ותאוות אנושיות של כסף וכבוד. אם לא שהפכוהו בכלל למקום פולחן לעבודה זרה. זהו המחיר של "אהל שכן באדם", ברגע שמדובר באדם, יש בחירה חופשית, יש מעלות ויש מורדות. רק המקדש שבשמים, בירושלים של מעלה חף מסכנה זו, אבל "לא בשמים היא". המשכן והמקדש נבנו בארץ, ירושלים של מטה. סכנת החורבן רובצת רק לפתחו של המקדש שבארץ.

עולה הרגל השב לביתו משילה או מירושלים, החסיד השב משהות ממושכת בחצרו של הצדיק, או אפילו מ"טיש" שנמשך מספר שעות, אמור להביא איתו התעוררות נפשית המחוללת מהפכה גדולה או קטנה בחייו.

למשך זמן מה, הוא מצליח לאכול קצת אחרת, לישון קצת אחרת, להתרחץ קצת אחרת: בכל אחת מן הפעולות החוליות והיומיומיות האלה הוא יכול להטעין במטען ערכי, להוסיף נופך של רוחניות, ומתוך כך – לקדש את ביתו.

השאיפה היא שאדם יצליח לקדש את כל חייו באופן שכזה. הקדושה בישראל, כפי שמתבאר מהחומש ועד אחרוני ההוגים, מן החוגים השונים – אינה פרישה מוחלטת מחיי החומר, מן הגופניות ומן העולם הזה, אלא הטענתם בממדים נוספים.

שתי הסכנות האורבות לחזון הקדושה משני צדדיו הן סכנות ההפרדה שבין הרוחני לגשמי. מצד אחד, השתקעות בגשמיות השוכחת את הא-להי, הנשמתי והרוחני בחיינו. תופעה זו יכולה להתרחש, והתרחשה, אפילו במקדש עצמו, וקל וחומר גם בחיי הפרטיים של כל אדם, ובאורח החיים של החברה והציבור כולו. מן העבר האחר, אורבת הסכנה של נטישת העולם הזה והפקרתו. נזירות, כתתיות, חיי גטו, תוך הסתגרות בתוך ד' אמות של הלכה והפקרת עולם המעשה בידיהם של גויים או מי שאינם שומרי תורה ומצוות. התנתקות שכזאת מן העולם אף היא אין בה קדושה. יש אומרים שגם היא כניעה ליצר ולתאוה: התאוה ל"רוחניות" (ח' שוואית) המנותקת מאחריות לעולם המעשה, אינה מובילה לקדושה כלל.

תפקידו של האדם לבנות בעולם החומרי, בעולם של חומרים: מתכות, בדים, עורות, עץ, שמן וצבעים, בעולם של בהמות ועופות, תבואה ופירות, בעולם של חיים ריאליים - מבנה מאוזן ומתוקן שיכול להכיל בתוכו את השכינה. אם נעבוד על כך בחיי היומיום שלנו, בבית ובבית הכנסת, בעבודה ובשוק העסקים, נוכיח שאנו זכאים ומסוגלים גם לבנין של מקדש ממשי בירושלים, במהרה בימינו.